

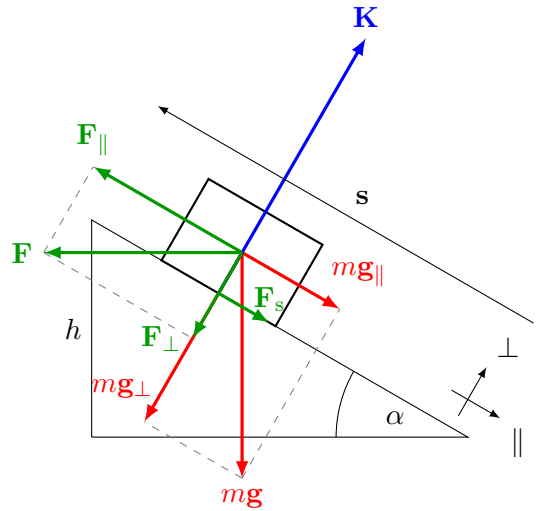
Bevezető fizika (infó), 4. feladatsor

Munka, energia, teljesítmény

2014. október 16., 10:03

A mai órához szükséges **elméleti anyag**:

- munka $W = \mathbf{F} \cdot \mathbf{s} = F s \cos \alpha$ skalárszorzat (számít az irány!). $[W] = 1 \text{ J}$
- szakaszokra bontás, határesetben integrálás ($W = \int_{s_1}^{s_2} \mathbf{F} d\mathbf{s}$), azaz a görbe alatti terület!
- nehézségi erőtér $\rightarrow$ helyzeti energia: $E_h = mgh$, ami negatív is lehet (pl. talajszint alatt)
- kinetikus/mozgási energia: $E_k = \frac{1}{2}mv^2$
- rugó: $E_r = \frac{1}{2}Dx^2$ (x a megnyúlás, D a rugóállandó)
- munkatétel $\Delta E_k = W$
- teljesítmény ($P = \frac{W}{t}$), hatásfok ($\eta = \frac{\text{hasznos}}{\text{összes}}$),
1 kWh = 3600 kJ

Mivel állandó erők hatnak, így a munkát ki lehet számítani az erő és az elmozdulás skaláris szorzataként. A feladat megoldásához először határozzuk meg, hogy mekkora F erőre van szükség. A Newton-egyenleteket felírva azt kapjuk, hogy

$$\begin{aligned} \perp : \quad 0 &= K - mg \cos \alpha - F \cdot \sin \alpha \\ \parallel : \quad 0 &= F \cdot \cos \alpha - mg \sin \alpha - F_s, \end{aligned}$$

ahol $F_s = \mu \cdot K$, és K az első egyenletből kifejezhető:

$$K = mg \cos \alpha + F \sin \alpha,$$

melyet a második egyenletbe helyettesítve:

$$\begin{aligned} 0 &= F \cdot \cos \alpha - mg \sin \alpha - \mu \cdot (mg \cos \alpha + F \sin \alpha) \\ F &= \frac{\sin \alpha + \mu \cos \alpha}{\cos \alpha - \mu \sin \alpha} \cdot mg. \end{aligned}$$

Szükségünk lesz még a többi erő nagyságára is:

$$\begin{aligned} K &= mg \cos \alpha + F \sin \alpha \\ &= mg \cos \alpha + \frac{\sin \alpha + \mu \cos \alpha}{\cos \alpha - \mu \sin \alpha} \cdot mg \sin \alpha \\ &= \frac{\cos^2 \alpha - \mu \cos \alpha \sin \alpha + \sin^2 \alpha + \mu \cos \alpha \sin \alpha}{\cos \alpha - \mu \sin \alpha} \cdot mg \\ &= \frac{1}{\cos \alpha - \mu \sin \alpha} \cdot mg, \\ F_s &= \mu K = \frac{1}{\cos \alpha - \mu \sin \alpha} \cdot \mu mg. \end{aligned}$$

Órai feladatok:

4.7. feladat: $\alpha = 30^\circ$ -os lejtőn valaki egy $m = 20$ kilogrammos bőröndöt tol fel vízszintes irányú erővel $h = 2$ méter magasra. A mozgási súrlódási együttható $\mu = 0,2$. A bőrönd mozgása egyenletes. Mennyi munkát végez:

- a) az ember,
- b) a súrlódási erő,
- c) a bőröndre ható nehézségi erő,
- d) a lejtő nyomóereje,
- e) a bőröndre ható erők eredője?

($g \approx 10 \text{ m/s}^2$)

a) Az ember által végzett munka:

$$\begin{aligned} W_{\text{ember}} &= \mathbf{F} \cdot \mathbf{s} = F s \cos \alpha \\ &= \frac{\sin \alpha + \mu \cos \alpha}{\cos \alpha - \mu \sin \alpha} \cdot mg \cdot \frac{h}{\sin \alpha} \cdot \cos \alpha \\ &= \frac{\sin 30^\circ + 0,2 \cdot \cos 30^\circ}{\cos 30^\circ - 0,2 \cdot \sin 30^\circ} \cdot 20 \text{ kg} \cdot 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2} \cdot \frac{2 \text{ m}}{\sin 30^\circ} \cdot \cos 30^\circ \\ &= 608,87 \text{ J} . \end{aligned}$$

b) A súrlódási erő által végzett munka:

$$\begin{aligned} W_s &= \mathbf{F} \cdot \mathbf{s} = -F_s \cdot s \\ &= -\frac{\mu mg}{\cos \alpha - \mu \sin \alpha} \cdot \frac{h}{\sin \alpha} \\ &= -\frac{0,2 \cdot 20 \text{ kg} \cdot 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}}{\cos 30^\circ - 0,2 \cdot \sin 30^\circ} \cdot \frac{2 \text{ m}}{\sin 30^\circ} \\ &= -208,87 \text{ J} . \end{aligned}$$

c) A nehézségi erő munkája

$$\begin{aligned} W_{mg} &= mg \cdot \mathbf{s} = -mg_{\parallel} \cdot s = -mg \sin \alpha \cdot \frac{h}{\sin \alpha} \\ &= -20 \text{ kg} \cdot 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2} \cdot 2 \text{ m} = -400 \text{ J} . \end{aligned}$$

d) A lejtő nyomóereje nem végez munkát, hiszen az merőleges az $\mathbf{s}$ elmozdulásra.

e) A bőrröndre ható erők eredője nulla, hiszen a bőrrönd összgyorsulása nulla. Ennek munkája természetesen nulla.

Vegyük észre, hogy ezt a korábbi eredményekből is megkapjuk, hiszen ha összeadjuk az összes erő munkáját, akkor is nullát kapunk.

4.11. feladat: Rugós erőmérőt $\Delta l = 10 \text{ cm}$ -rel kihúztunk. Mekkora munkát végeztünk a megnyújtáskor, ha a mutató $F = 50 \text{ N}$ nagyságú erőt jelez?

Először számoljuk ki a rugó állandóját:

$$D = \frac{F}{\Delta l} = \frac{50 \text{ N}}{0,1 \text{ m}} = 500 \frac{\text{N}}{\text{m}} .$$

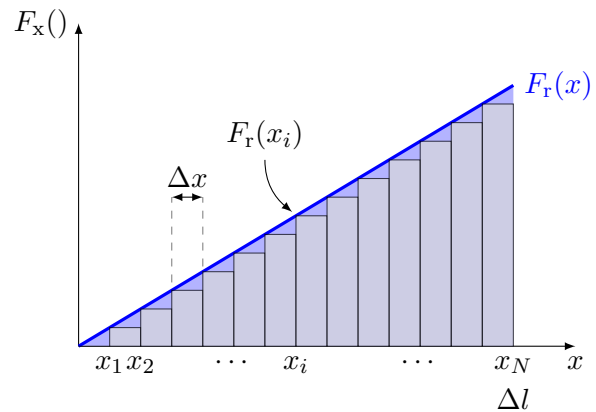
Ennek a munkának a kiszámolásánál az a probléma, hogy az általunk kifejtett erő nem állandó, hiszen tudjuk, hogy a rugóerő $F_r(x) = D \cdot x$, ahol x a megnyúlás, és a mi erőnk ennek az ellenereje.

A munka kiszámolásához először tekintsünk azt a pillanatot, mikor éppen x_i -vel van megnyújtva a rugó. Próbáljuk ekkor a rugót még egy nagyon kicsi Δx

hosszal még jobban megnyújtani. Ez olyan kis távolság, hogy ez alatt az erő gyakorlatilag nem változik, végig $F_r(x) = D \cdot x_i$. Ekkor a munkánk erre a kis Δx szakaszra:

$$\Delta W(x_i) = F_r(x) \cdot \Delta x = D \cdot x_i \cdot \Delta x .$$

A teljes megnyújtásra számolt munkát úgy kapjuk, hogy a Δl távolságot felosztjuk sok ilyen kicsi Δx szakaszra, kiszámoljuk a munkát az egyes szakaszokra, majd összeadjuk őket. Vegyük észre, hogy az így számított összeg, éppen az $F_r(x)$ függvény alatti terület téglalapösszege.

Ha egyre finomítjuk a felosztást, akkor az $F_r(x)$ függvény alatti területet kapjuk a $x \in [0, \Delta l]$ tartományon. A téglalapösszeg pedig egy integrálásba megy át:

$$\begin{aligned} W &= \lim_{N \rightarrow \infty} \sum_{i=1}^N \Delta W(x_i) = \lim_{N \rightarrow \infty} \sum_{i=1}^N D \cdot x_i \cdot \Delta x \\ &= \int_0^{\Delta l} dW(x) = \int_0^{\Delta l} D \cdot x \cdot dx = \left[\frac{1}{2} D x^2 \right]_0^{\Delta l} \\ &= \left(\frac{1}{2} D \cdot (\Delta l)^2 \right) - \left(\frac{1}{2} D \cdot 0^2 \right) = \frac{1}{2} D \cdot (\Delta l)^2 \\ &= \frac{1}{2} \cdot 500 \frac{\text{N}}{\text{m}} \cdot (0,1 \text{ m})^2 = 2,5 \text{ J} . \end{aligned}$$

4.32. feladat: Oldjuk meg a munkatétellel a következő feladatot: $v_0 = 500 \text{ m/s}$ sebességű puska golyó $s_{\text{max}} = 5 \text{ cm}$ mélyen hatol be a fába. Mekkora volt a sebessége $s = 2 \text{ cm}$ mélységben? Tételizzük fel, hogy a fa fékező ereje állandó.

A munkatétel szerint $\Delta E_{\text{kin}} = W$, kifejtve $W = F_{\text{fék}} \cdot s_{\text{max}}$, míg $\Delta E_{\text{kin}} = 0 - \frac{1}{2} m v_0^2$. Így a fékezőerő:

$$F_{\text{fék}} = -\frac{\frac{1}{2} m v_0^2}{s_{\text{max}}} .$$

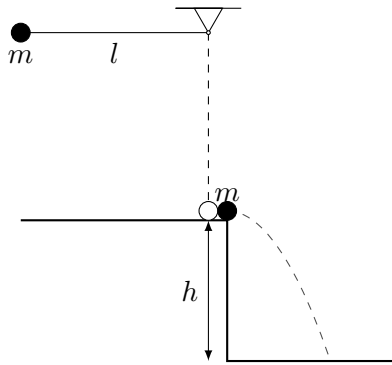
Ha csak 2 cm-t haladunk, akkor a mozgási energia megváltozása $\Delta E_{\text{kin}} = \frac{1}{2}mv^2 - \frac{1}{2}mv_0^2$, míg a munka $W = F_{\text{fék}} \cdot s$, azaz a munkatétel szerint:

$$\frac{1}{2}mv^2 - \frac{1}{2}mv_0^2 = F_{\text{fék}} \cdot s = -\frac{\frac{1}{2}mv_0^2}{s_{\text{max}}} \cdot s$$

Amelyből fejezzük ki a sebességet:

$$v = \sqrt{\left(1 - \frac{s}{s_{\text{max}}}\right) v_0^2} = 387,3 \text{ m/s.}$$

4.39. feladat: Az ábrán látható ingát 90° -kal kitérítjük és elengedjük. Az asztal szélén levő, vele egyenlő tömegű golyóval teljesen rugalmasan ütközik. Határozzuk meg, hogy az asztaltól milyen távol ér a padlóra a lelökött golyó!

A mozgás több részre bontható. Először az inga lelendül (1–2), majd megtörténik az ütközés (2–3), végül pedig a második test leesik (3–4). Ezeket a speciális állapotokat mind összeköti a munkatétel, melyet használhatunk.

1–2: Az ingatest lelendül. Válasszuk a helyzeti energia nullszintjét az asztal szintjének. Ekkor a testnek az (1) pontban van helyzeti energiája, ám nincs mozgási energiája, ezzel szemben a (2) helyzetben helyzeti energiája nincs, cserébe viszont mozgási energiája lett, hiszen v_2 sebességgel mozog. A testre a kötélerő hat, ami sosem véggez munkát, illetve hat rá a nehézségi erő, annak a munkáját viszont helyzeti energiában vettük figyelembe.

Ez alapján a munkatörvény:

$$\begin{aligned} W &= \Delta(E_{\text{kin}} + E_{\text{pot}}) \\ 0 &= \left(\frac{1}{2}mv_2^2\right) - (mgl) \\ v_2 &= \sqrt{2gl} . \end{aligned}$$

2–3: Itt történik meg az ütközés. Mivel az ütközés teljesen rugalmas, így az ütközés során az energia megmarad. Szintén mivel a külső erők munkája nulla, így az impulzusmegmaradást is lehet használni. A két törvény:

$$\begin{aligned} \frac{1}{2}mv_2^2 + 0 &= \frac{1}{2}mv_3^2 + \frac{1}{2}mu_3^2 \\ mv_2 + 0 &= mv_3 + mu_3 , \end{aligned}$$

ahol az u -val jelölt tagok a kezdetben álló golyó jellemzői.

A két egyenlet egyszerűsítve:

$$\begin{aligned} v_2^2 &= v_3^2 + u_3^2 \\ v_2 &= v_3 + u_3 , \end{aligned}$$

majd a második egyenlet négyzetre emelve:

$$v_2^2 = v_3^2 + u_3^2 + 2v_3u_3 ,$$

és ebből az első egyenletet kivonva:

$$0 = 2v_3u_3 ,$$

tehát vagy az első vagy a második test állni fog az ütközés után. Az impulzusmegmaradást kifejező egyenletre pillantva láthatjuk, hogy ha az egyik sebesség nulla, akkor a teljes kezdeti sebességet a másik test kapja meg. Innen adódik, hogy a kezdetben mozgó golyónak kell megállnia, és a másikkal ugyanakkora sebességgel továbbhaladnia, hiszen a fordított eset nem lehetséges.

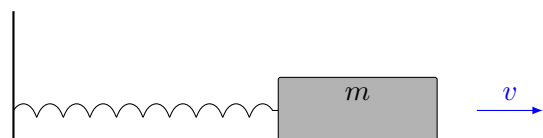
Tehát $v_3 = 0$, $u_3 = v_2 = \sqrt{2gl}$.

3–4: A mozgás utolsó szakaszában egy vízszintes hajítás történik. A leesés ideje $T = \sqrt{\frac{2h}{g}}$, mely alatt a test

$$s = T \cdot u_3 = \sqrt{\frac{2h}{g}} \cdot \sqrt{2gl} = 2\sqrt{lh}$$

utat tesz meg.

D6. feladat: Az ábrán látható $m = 0,01 \text{ kg}$ tömegű testtel $\Delta l = 7,5 \text{ cm}$ -rel összenyomtuk a $D = 4 \text{ N/m}$ rugóállandójú rugót, majd a testet elengedtük. A test és a vízszintes felület közti mozgási súrlódási együttható értéke $\mu = 0,25$. Mekkora utat tesz meg a test a megállásig?

A megoldást a munkatétel alapján fogjuk megadni. Tekintsük a rugót és a testet egy rendszernek. Vegyük sorra a rendszer energiájának megváltozását és a rendszeren végzett munkákat. Kezdetben a test állt, illetve a rugó meg volt feszítve, a végállapotban pedig a rugó egyenes, illetve a test áll. A rendszeren csak a súrlódási erő végez munkát. Ez alapján a munkatétel:

$$\begin{aligned}\Delta E_{\text{kin}} + \Delta E_{\text{rug}} &= W_s \\ (0 - 0) + \left(0 - \frac{1}{2}D \cdot (\Delta l)^2\right) &= -\mu mgs \\ \frac{1}{2}D \cdot (\Delta l)^2 &= \mu mgs,\end{aligned}$$

ahol felhasználtuk, hogy a Δl -lel összenyomott rugóban tárolt energia $E_{\text{rug}} = \frac{1}{2}D(\Delta l)^2$. Innen

$$\begin{aligned}s &= \frac{1}{2}D \cdot \frac{(\Delta l)^2}{\mu mg} = \frac{1}{2} \cdot 4 \frac{\text{N}}{\text{m}} \cdot \frac{(0,075 \text{ m})^2}{0,25 \cdot 0,01 \text{ kg} \cdot 10 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}} \\ &= 0,45 \text{ m}.\end{aligned}$$

4.24. feladat: $mg = 100 \text{ N}$ súlyú testet $F = 120 \text{ N}$ nagyságú erővel emelünk. Mekkora a teljesítmény az indulás után $T = 2$ másodperccel? Mekkora az átlagteljesítmény az első 2 másodperc alatt?

A pillanatnyi teljesítmény $P = \mathbf{F} \cdot \mathbf{v}$. A testre ható erők eredője $F_e = 120 \text{ N} - 100 \text{ N} = 20 \text{ N}$, vagyis a test gyorsulása $a = \frac{20 \text{ N}}{10 \text{ kg}} = 2 \frac{\text{m}}{\text{s}^2}$.

Kezdetben a test állt, T idő elteltével a test sebessége: $v(T) = a \cdot T = 2 \frac{\text{m}}{\text{s}^2} \cdot 2 \text{ s} = 4 \frac{\text{m}}{\text{s}}$. Mivel ez a sebesség felfelé mutat, így egy irányba esik az emelőerővel. A teljesítményünk tehát:

$$P(2 \text{ s}) = 120 \text{ N} \cdot 4 \frac{\text{m}}{\text{s}} = 480 \text{ W}.$$

Az átlagteljesítmény kiszámításához tudnunk kell, hogy hogyan változik a pillanatnyi teljesítmény az időben. Az időfüggés a sebességen keresztül történik:

$$P(t) = F \cdot v(t) = F \cdot a \cdot t.$$

Mivel a teljesítmény az idővel lineáris kapcsolatban áll, így az átlagteljesítmény számolható, mint a kezdeti és a végállapotban lévő pillanatnyi teljesítmény számtani közepe:

$$P_{\text{átl}} = \frac{P(2 \text{ s}) + P(0)}{2} = \frac{480 \text{ W} + 0}{2} = 240 \text{ W}.$$

4.31. feladat: Egy ládát állandó sebességgel húzunk vízszintes talajon. Mozgás közben $F_s = 250 \text{ N}$ a fellépő súrlódási erő. Milyen messzire húzhatjuk el a ládát $W_{\text{mi}} = 0,001 \text{ kWh}$ munka árán?

A munkatételt használjuk ismét. A mozgás során a testen csak az általunk kifejtett erő és a súrlódási erő végez munkát. Mivel a test állandó sebességgel halad, így a mozgási energiája nem változhat meg:

$$\begin{aligned}\Delta E_{\text{kin}} &= W_s + W_{\text{mi}} \\ 0 &= -F_s \cdot s + W_{\text{mi}} \\ s &= \frac{W_{\text{mi}}}{F_s} = \frac{0,001 \text{ kWh}}{250 \text{ N}} = \frac{1 \cdot 3600 \text{ W} \cdot \text{s}}{250 \text{ N}} = 14,4 \text{ m}.\end{aligned}$$

Otthoni gyakorlásra:

4.16. feladat: Mekkora átlagos teljesítménnyel lehet egy 1000 kg tömegű személyautót 10 másodperc alatt, álló helyzetből 100 km/h sebességre gyorsítani?

4.28. feladat: A ferdén eldobott 0,5 kg tömegű kő kezdeti mozgási energiája 87 joule. A kő 30 m messze esik le a vízszintes talajra. Milyen szög alatt hajítottuk el? (A légellenállást ne vegyük figyelembe!)

4.30. feladat: $v_0 = 5 \text{ m/s}$ kezdősebességgel függőlegesen lefelé hajítunk egy követ. Mennyi idő alatt négyszereződik meg a mozgási energiája?

4.40. feladat: $M = 10 \text{ kg}$ tömegű homokzsák $l = 2 \text{ m}$ hosszú fonálon függ. Egy $m = 10 \text{ g}$ tömegű puskagolyó behatol a homokzsákba, és ennek hatására a fonál $\alpha = 10^\circ$ -os szöggel kitér. Mekkora volt a golyó sebessége? ($g \approx 10 \text{ m/s}^2$)

4.29. feladat: $h_0 = 10$ méter mély kútból, méterenként $F_{\text{lánc}} = 10 \text{ N}$ súlyú lánccal vizet húzunk fel. A vödör súlya vízzel együtt $F_{\text{vödör}} = 120 \text{ N}$. Mekkora munka árán tudunk egy vödör vizet felhúzni?

4.23. feladat: Egy ejtőernyős kiugrik egy 2000 m magasságban szálló repülőgépből. (A gép vízszintesen repül, sebessége 100 m/s.) Az ejtőernyős sebessége földet éréskor 5 m/s. Tömege az ernyővel együtt 100 kg. Mennyi munkát végzett a közegellenállás?

4.9. feladat: Mekkora munkavégzéssel jár egy $m = 4 \text{ kg}$ tömegű test felgyorsítása vízszintes talajon $v_v = 3 \text{ m/s}$ sebességre $s = 2$ méter úton, ha a talaj és a test közötti súrlódás együtthatója $\mu = 0,3$? ($g \approx 10 \text{ m/s}^2$)

A feladatok forrása Dér–Radnai–Soós Fizikai feladatok.